

Jan Konvalinka: Pozdrav Valnému shromáždění Učené společnosti České republiky

Vážená paní předsedkyně, milé předsednictvo, vážení hosté, cives academici, profesores et doctores, fratres et sorores, milí hosté,

je mi potěšením a velkou ctí, že smím zde, na půdě Karolina, přivítat své přátele a výjimečně milé kolegy z Učené společnosti České republiky jménem rektora University Karlovy, Jeho Magnificence profesora Tomáše Zimy. Rád bych této příležitosti využil ke krátkému zamyšlení.

Už několik let sloužím jako prorektor University Karlovy a na tento stolec usedám vždy s pocitem hluboké úcty, pokory a – nepatřičnosti. Sešli jsme se v sále, který od r. 1383 slouží k setkávání akademické obce University Karlovy, když ho pro universitu získal (zřejmě nepříliš čestným způsobem) od svého mincmistra Václav IV. Opravdu není snadné procházet Husovou brankou v zadní části tohoto sálu a nezažít přitom pocit pokory, snad až nepřístojnosti. Jsme právi tohoto velkého dědictví? Jsme „dost dobří“? Jsme takovými vědci nebo profesory, jakými bychom chtěli a měli být? Jsme opravdu tou universitou, jakou bychom chtěli a právem měli být?

Moje osobní odpověď je ne, ne, ne a zatím ne. Ta osobní část mne příliš neznepokojuje: vědomí vlastní osobní nedostatečnosti jsem ve svém věku už procítil a vyrovnal se s ním. Děláme však dost pro to, abychom se jimi stali? Opravdu děláme všechno pro to, aby naše národní vědecké instituce: tato universita, naše brněnská sestra, olomoucká Palackého universita a další vysoké školy v ČR, ústavy Akademie věd... – aby byly tím, čím by měly a snad chtějí být?

Píše se rok 2019 a letos oslavíme 30 let od sametové revoluce. Je na co vzpomínat a co oslavovat – já sám se dodnes budím čas od času s pocitem štěstí, když si ráno uvědomím, že ty darebáky vzal čert. Moji studenti tyto pocity už nemají a je to tak správně. Povedlo se ale všechno, co jsme chtěli, nebo alespoň to hlavní? Hlavním heslem prvních svobodných voleb po roce 1989 bylo „Zpátky do Evropy“. Teď v té Evropě jsme, a k příštím evropským volbám se chystá podle posledních průzkumů pěkných 18 procent našich spoluobčanů s volebním právem. A nejhorší na tom je, že je to možná dobře; poslední dobou volby dopadají tím lépe, čím méně voličů se jich účastní.

Vybudovali jsme hlavní atributy demokratického právního státu a tržní ekonomiky: máme parlament, Ústavní soud a burzu; přesto se člověk občas nemůže zbavit dojmu, že jsme jen účastníky cargo kultu, jaké v Tichomoří tak přesně popsal náš vážený kolega Vojtěch Novotný: přistávací dráha v pralese je jako doopravdická, kokosový ořech na hlavě vypadá úplně jako helma námořní pěchoty a ty bambusové tyče jsou taky skoro jako opravdické antény. Jen ta letadla ne a nepřilétají.

Nemohu se zbavit pocitu, že civilizační, ekonomická a kulturní železná opona v Evropě stále existuje. Je pravda, že výlet do Kyjeva člověka ubezpečí v pocitu, že jsme na tom pořád ještě docela dobře, ale to by nás nemělo uspokojovat. Abych zůstal ve sféře vědy, výzkumu a vysokého školství: třicet let po revoluci stále většina našich vysokoškolských pracovišť a akademických ústavů nemůže konkurovat západoevropskému standardu. Čest výjimkám: dobře vím, že řada z kolegů v tomto sále vytvořila skupiny, laboratoře

nebo jednotlivé ústavy, které se mohou směle rovnat tomu nejlepšímu ve světě, ale já hovořím o standardu české vědy, výzkumu a vysokého školství. A nesrovnávám s Oxfordem nebo Cambridge – hovořím o Leydenu, Heidelbergu nebo Lovani. Dobrá, možná nemůžeme mít v Praze Harvard ani Cambridge. Proč bychom tady ale nemohli mít aspoň Curych nebo Maastricht?

Já vím, není to jenom naše vina. „Kazí nám to politici“ a ode mne se asi skoro očekává, že nějaký bonmot na adresu politické scény utrousím. Politici v ČR i jinde ve světě jsou snadný terč: věda a vzdělanost se jim hodí zejména k přilákání hlasů učitelů a rodičů jejich žáků před volbami (o naše hlasy vlastně ani nestojí, zjistili, že se bez nich obejdou). Když používají vědu a vědeckou expertisu, dělají to jen tak, jak se jim to hodí do politického krámu: jedna strana politického spektra mává praporem vědy, když chce politicky využít masových demonstrací mladých lidí proti klimatické změně, ale jsou jako hluší a slepí, když jim stejní vědci vykládají, že odpor proti GMO je iracionální. Politici z druhého tábora zase tleskají podpoře genových technologií a umělé inteligence, ale odborná expertisa se jim přestane hodit, jakmile by šlo o způsob hospodaření v českých lesích nebo o bezzásahové zóny v národních parcích.

Návrat zpět do Evropy nám taky komplikuje ta Evropa – mění se způsobem, který vyvolává z mnoha různých, často protichůdných důvodů nejistotu, jestli cesta na Západ vede kupředu, a mnozí, zdá se, otáčejí o sto osmdesát stupňů, do poklidu starých dobrých časů, které nikdy nebyly.

To vše je pravda: v Evropě i ve světě se odehrávají politické procesy stojící mimo naši kontrolu a česká politická scéna nedává mnoho důvodů k optimismu. Přesto se sám sebe a nás všech 30 let po revoluci musím při pohledu do tohoto sálu, zaplněného nejvýznamnějšími kapacitami českého vědeckého světa, zeptat: udělali jsme dost? Děláme dost?

Karel Čapek (také absolvent filosofické fakulty této university) napsal v dobách mnohem temnějších než jsou ty dnešní tato slova: *“Jak se zdá, v dnešním stavu světa má být inteligenci vyhrazena trojí cesta: mučednictví, spoluviny nebo zbabělosti. Jak však věřím, že snad zbývá ještě čtvrtá cesta: nezradit svou duchovní disciplínu, za žádných okolností a pod žádným nátlakem nezradit v sobě ducha neomezeného a vidomého. V tom, a v tom jediném, je zvláštní svoboda a urozenost ducha: nenechme si ji vzít, neboť stojí za nejvyšší obětí. Můžeme tím nějak pomoci světu? Kdybych věděl, že ne, byl bych klidný a smutný; ale cítím s hroznou úzkostí, že ještě je možno vyhrát nebo prohrát. Ještě je možno čelit fanatickému zpitomění světa; ještě je možno ne kázat, ale dorozumívat se všemi jazyky světa; ještě může být rozum společný všem, zkušenost sdělitelná, poznání platné a zákony ducha a svědomí, jež zavazují svobodné muže.”*

Nenašel jsem lepší slova, než jsou slova Čapkova, jako inspiraci pro práci naší Učené společnosti.

Dámy a pánové, hodně zdaru jednání našeho Valného shromáždění.